

СВЕТЛОЗАР ЖЕКОВ

Директор на Националния център за книгата

ФОРМИРАНЕ НА НАЦИОНАЛНА КНИЖНА ПОЛИТИКА

Всички ние, обречените на българската книга, добре знаем какво се случи и се случва в книжния сектор от промените до днес, но знанието само за себе си – уви! – не носи нито успокоение, нито решава многобройните проблеми. Без да повтарям добре известното или вече казаното в тази зала, ще се опитам да дефинирам необходимостта от нов обществен-държавен подход към книгата не само като икономически, но и като културен продукт, от който - нито повече, нито по-малко – **зависи** успехът на социално-икономическата реформа.

Когато говорим за съдбата на българската книга, ние я съотнасяме към съдбата на българската духовност, към историческата и родовата ни памет, към националното ни самосъзнание и неговото бъдеще. Когато говорим за криза в книжния сектор, ние я схващаме като опасна предпоставка за криза в грамотността, образоваността и подготвеността на българина за стръмния преход от комунизъм към демокрация и пазарна икономика. Когато говорим за данъци, такси и ценообразуване, по-голямата част от нас подразбират не бързо забогатяване за сметка на и без това бедния народ, а формиране на приемлива икономическа политика в сектора, която – от една страна – да не отблъсне окончателно българина от четенето, а от друга – да създаде нормални условия за възпроизводство и развитие на книжната индустрия. Когато говорим за ускорено и ефективно хармонизиране на българското законодателството с европейските и световни правни норми и практики в полза на книгата, ние имаме предвид улесняване достъпа до четенето, знанието и обмена на идеи, нещо, което много по-ефективно ще ни извади от “задния двор на Европа”, отколкото една или друга успешна приватизационна сделка с чужд инвеститор, купил поредния задлъжнял индустриален паметник на комунизма.

Да, когато ние, пак казвам – "обречените на книгата" – писатели, преводачи, учени, издатели, редактори, художници, печатари, книготърговци, библиотекари, филолози – когато ние говорим, схващаме книгата като средоточие на исторически, културни и икономически национални интереси, без чието зачитане и най-добрата стратегия за реформа би завършила с неуспех. Когато ние говорим, обаче, е редно да се запитаме **слушат ли ни, чуват ли ни и разбират ли ни?** И ако не ни чуват или не ни разбират – **кои и защо?** Ние сме словесни хора и предпочитаме диалога, а и почти всички помним неудобната поза, в която сме слушали какви ли не четиридесет и пет годишни монолози. За диалог – и от читанките го знаем – са нужни поне двама души. Тогава да си отговорим на въпроса – съществува ли диалогът помежду ни, вътре в книжната общност? Можем с еднаква сигурност да кажем – и да, и не! Мощното разрастване на издателския бизнес след отказа на държавата да бъде всичко и навсякъде, стремежът да се задоволи духовния глад на българина, изкуствено поддържан десетилетия наред, навлизането на случайни – единствено икономически ориентирани – елементи в производството и разпространението на книги, колабирането на централизираната книготърговска мрежа и Библиотечния колектор, отсъствието, в продължение на няколко правителства,

на каквато и да било смислена политика при разрушаването на *старото* да се създават условия за изграждане на *новото*, липсата на ефективна информационна система за книгата, статистика, маркетингови проучвания и целеви инвестиционни програми, доведе целия сектор както до икономически, така и до ценностен **хаос**. Издателите, където по инерция, където по усет, се справят някак с тиражите като непрекъснато ги намаляват и повечето от тях се движат по острието на бръснача. Читателите не знаят какво се издава, негодуват от "кождерите издатели"(когато го нямаше книжният пазар "Славейков", същите книги струваха стотинки в държавните книжарници на едноименния площад), тези, които все още купуват по някоя и друга книга, наистина "отделят от залька си", защото и без статистика е ясно, че богатите у нас не четат. Националната депозитна система се задъхва от липса на информация – сиреч от липса на скъпо струващи книги, 20 от които издателите не са готови да подарят и от без това малките си тиражи, пък отгоре на това и да платят върху "подаръка" 22% ДДС, библиотеките не получават достатъчно средства за да поддържат, а камо ли да попълват с всяко ново заглавие фондовете си, печатарите не са склонни да печатат книгите на издателите "на кредит", банките не отпускат заеми, разпространителите не купуват книгите, а ги взимат на консигнация, издателите заживяват с гнетящата увереност, че кредитират всички – и така – до безкрайност. Вътрешните противоречия изнервят всички участници в книжната верига, създават се условия за конфликти, за нелоялност и преследване единствено на лични интереси, отказ от участие в решаването на общите проблеми и – като резултат - разпадане на диалога, а от там – и на общността.

В процеса на динамично изграждане на частната издателска индустрия и съпътстващото го разпадане или застои на държавните структури, свързани с книгата, съществуващите преди това ефективни институционални и вътрешно-цехови връзки постепенно се прекъсват, а възстановяването им, ако не е невъзможно, е силно затруднено от липса на обща мотивация и интереси. Ето защо, днес по-голямата част от проблемите в книжния сектор, се дефинират пред обществеността като "частни", имащи отношение към един или друг подсектор, а не като "части" на един общ глобален културно-икономически проблем за нацията. Така погледнато – и продажбата на книжарниците, без оглед на бъдещия им предмет на дейност, и единната ДДС – ставка за хляба и книгата, и плащането на данъци, такси и мита за задоволяването на всякакви потребности, в това число и културни – изглежда справедливо и съответстващо на общия хал на държавата ни. Ние сме убедени, че това не е така, но дали е убедено обществото, дали са убедени институциите?!

Наша главна и обща задача е да намерим верния път за обединяването на различните гледни точки в собствената си общност, в обществото, парламента, държавните институции и неправителствените организации около необходимостта от **национална културна стратегия**, в която основен елемент е формулирането на **национална книжна политика**. Никой от нас не си прави илюзии, че това може да стане с постановления или частични изменения на сега действащото законодателство. Нито пък, че може да се осъществи за няколко месеца или година. Предложеният Закон за закрила и развитие на културата е крачка в тази посока, но едва ли в текстовете си, отнасящи се до книгата, може да съдейства ефективно дори върху част от националните приоритети в тази област.

Катастрофалното социално-икономическо наследство, с което сега трябва да се справят парламентът, правителството, президентът, а и всички ние, валутният борд като единствена алтернатива на икономическия хаос поне за няколко години напред – това са факторите, които сериозно ограничават възможността за въвеждане на бързо, действено и актуално законодателство в полза на книгата. Но това не са фактори, които да възпрепятстват както формулирането, така и първите етапи на формирането на **национална книжна политика**. Това, също така, не са фактори, които да възпрепятстват преосмислянето и пренасочването на досегашната държавна подкрепа за книгата в програми, които ще залегнат в **националната книжна политика**. Следователно нищо не възпрепятства и създаването, обсъждането и приемането ѝ.

Препоръките, които ни дава авторът на прегледа *"България: един книжен сектор в затруднение"*, английският експерт Дейвид Кингам, са прости, ясни, категорични и практически приложими в условията на днешна България:

- *Да се изработи национална книжна политика, която да обхваща всички въпроси, свързани с книгата. Обхватът на политиката да включва както грамотността и преподаването на четенето, така и въпросите, свързани с авторството, превода, издаването, книгоразпространението и библиотеките от всякакъв вид.*
- *Ключова цел на тази политика да бъде въплъщаването ѝ в Закон за книгата, който да събира в един правен инструмент всички настоящи и предлагани законодателни положения по отношение на книгата.*
- *Да се състави Национален съвет за книгата, който да разработи националната книжна политика, да предложи закона за книгата и да наблюдава и консултира всички въпроси, свързани с книгата.*
- *Ролята и функциите на Националния център за книгата да бъдат разгледани и разширени така, че да включват всички аспекти на книжния сектор.*
- *Равнището на ДДС за книгите да бъде преразгледано и намалено, препоръчително до нула, в духа на Флорентинското споразумение, което България неотдавна е ратифицирала.*
- *Да се въведат намалени пощенски тарифи за книгите.*
- *Изискването за депозитни екземпляри да бъде намалено от 20 до 5 копия.*
- *Да се разгледат възможностите за данъчни насърчения за частни лица и комерсиални спонсори, подпомагащи книги с културно значение.*
- *Поне някои от останалите държавни книжарници да бъдат приватизирани индивидуално с гаранция от купувачите за съхраняване на дейността.*

Нищо не възпрепятства и създаването на **Национален съвет за книгата** по препоръките на Съвета на Европа, ЮНЕКСО и други международни организации, целящи по-бързото ни интегриране в европейското културно-икономическо пространство. Също нищо не пречи в него да влязат онези, в чиито ръце е днешната и утрешната съдба на българската книга – министърът на културата, министърът на образованието, министърът на финансите, председателят на Комисията по култура и медии на Народното събрание, съветникът на президента по въпросите на книгата, директорът на Националния център за книгата, директорът на Народната библиотека, председателят на

Асоциацията на българските книгоиздатели, представители на Съюза на българските преводачи, на Сдружението на българските писатели и Съюза на българските писатели, на Съюза на библиотечните дейци, на Института по български език и литература, на книготърговците и други организации, свързани със съдбата на българската книга. Такъв състав на **Националния съвет за книгата** би гарантирал най-малкото:

- Възстановяването на връзките между институции, организации, общности и прекъсване на сега действащия “развален телефон” помежду им;
- Координирането на усилията в посока на принципите на реформата, но не като нарушава духовните ѝ параметри;
- Спазването на поетите международни ангажменти от страната ни по отношение на книгата;
- Създаването на Национална програма за книгата, на базата на която да се формулира **националната книжна политика** в съответствие с етапите на реформата и националните приоритети;
- Прозрачността на различните идеи и модели и възможността за общественото им дискутиране;
- Предприемането на координирани практически действия за създаването на нова нормативна база (било в отделен Закон за книгата, както ни е препоръчано от Съвета на Европа, било чрез достатъчно гъвкави и актуални промени в съществуващото законодателство).

Повече от очевидно е, особено на фона на повтарящите се в продължение на години в общественото пространство едни и същи неразрешени и задълбочаващи се проблеми в книжния сектор, че те трябва да се решат с формулата **"Заедно"**, колкото и на някои хора сега "да не им е до книгата"...

Дейвид Кингам, определя същността на Националния съвет за книгата така: **"Такъв съвет би служил като консултативен орган на правителството с основни цели – формулиране на национална книжна политика, наблюдаване на прилагането на съществуващото законодателство, свързано с книгата и координирането му в единен Закон за книгата"**. Аз бих добавил, че такъв Съвет най-после ще покаже и разбирането на всички участници в трудния преход, че книгата не е "забравеният отличник" на реформата, само защото книжната индустрия се е справяла досега сама, няма задължения, нито пък пряко е свързана със съкращения, човешки съдби и нравствени тегоби, както е в някои от другите културни области.

Уважаеми колеги,

говоря като един от вас, като литератор и издател, но и като представител на държавната администрация в качеството си на директор на Националния център за книгата. Вчера журналистка от Националната телевизия ми зададе въпроса – "Успяхте ли като директор на НЦК да примирите двете позиции?" Очевидно ставаше дума за позицията на държавата, чийто представител в спора според журналистката се явявам аз и също според общоприетите схващания в качеството си на такъв трябва, т.е. длъжен съм да убедя аудиторията, че не е права. Същността на въпроса показва трудната промяна на доскорошните стереотипи в общественото съзнание. Все още – уви! – те изместват целите на реформата и в държавната администрация, която трябва да служи на промяната, а не да я възпрепятства с класическото "А бе прави сте, ама и ние сме прави!" Наложих ми се, за кой ли път, да обяснявам, че със самото си създаване

Националният център за книгата е замислен "на една ръка разстояние от държавата" като представител на общността пред държавата и на държавата пред общността с водеща цел – прозрачно и диалогично пространство при взимането на отговорни решения за сектора, при които са съобразени и интересите на общността, и защитени интересите на държавата. Още с поемането ръководството на центъра, аз се опитах заедно с моите колеги да го превърна от "разпределително звено" на държавната субсидия в генератор на информация и идеи за развитието на сектора, в консолидиращ книжната общност център, който да бъде реален посредник между държавата и нея. Мисля, че диалогичната атмосфера, която изградихме с общи усилия, доведе до положителни резултати в повечето от поставените цели и тя вече е пример как може да бъдат мотивирани интересите на един държавен орган и свързаните с него културни общности. Остава ни да извървим пътя, колкото и труден да е той, до държавническото осъзнаване на необходимостта този модел да бъде възприет в законодателното и управленското пространство чрез създаването и делегирането на всички права и отговорности на Национален съвет за книгата. На всички ни е ясно, че без него, усилията и на общността, и на Националния център за книгата никога няма да бъдат достатъчно резултатни, особено в бъдеща динамично променяща се социално-икономическа картина на България. Ако следваме идеята за постепенна децентрализация на управлението в културата, следва да очакваме естественото разширяване на правомощията на Националния център за книгата. Той трябва да получи по-голяма икономическа и организационна самостоятелност, за да отговори на предизвикателствата в днешните условия и бъде съпричастен в решаването на всички стари и нови проблеми в целия книжен сектор. Центърът следва да се превърне в двигател на новата национална книжна политика, в чиято реализация да бъдат ангажирани всички дейци на българската книга. Ние сме готови да поемем това истинско предизвикателство, още повече, че заедно с книгоиздателите, преосмислихме преди повече от година смисъла и необходимите посоки на държавното субсидиране и приехме програма за създаване на един своеобразен "корпус" на българската литература – за незапознатите – става дума за иницирането на културно-икономическа среда, в която да се реализира един действително значим национално-издателски проект, който не е – и в близко обзримо време – не би бил по силите на нито един или дори група български издатели, – многотомна поредица, представляваща фундамента на българската писмена култура – литературната ни класика, класиката за деца, класическото ни наследство в областта на историята, философията, теологията, паметниците на културата. Този проект има цел да подкрепи крайния продукт – книгата, като я предостави безплатно или на преференциална цена на повечето от библиотеките в страната, като по този начин и превърне поредицата в действителен културен факт, а и върне парите, взети от данъкоплатеца, но като духовен продукт, който ще служи и на него, и на децата, и на внуците му. Тази идея, с чиято разработка аз поех ръководството на Националния център за книгата преди година и половина, срещна и среща подкрепата на повечето от колегите ми издатели и лично на министър Московска. Но уви! – досега пари за нея не се намериха. Дали защото наистина "няма" или някои хора схващат като "истинска утопия" разказаната вчера от Михаил Неделчев притча за невероятното му желание да обере банка, за да издаде българската класика и доброволно да се предаде след това със стоте тома на властите...Ами на тия хора ми се ще да им кажа – метафората на г-н Неделчев нито повече, нито по-малко казва: вместо парите на

данъкоплатеца да изтекат пак в някой бездънен джоб, нека му ги върнем в ценни книги, пък ако не той, то поне децата му ще ги ползват... Това, разбира се, е в рамките на шегата. Реализацията на този проект ще ангажира целия интелектуален и икономически потенциал на книжния сектор, а това е и предпоставка, и гаранция за крайния му успех. Ето защо аз съм оптимист по отношение на намирането на оптималната му формула в рамките на новата национална книжна политика.

Уважаеми колеги, дами и господа,
мисля че са малко секторите в българската икономика, които могат да съберат толкова много интелектуалци на едно място, при това пряко обвързани със създаването, тиражирането и разпространението на духовни ценности, идеи, знания и информация. Убеден съм, че пред такава аудитория не е необходимо да назовавам елементите на националната книжна политика, за която бихме искали да работим в бъдеще. Още повече, че вече някои от вас ги дефинираха вчера достатъчно точно. Както съм убеден, че между нас няма хора, които да не виждат смисъл в запълването на множеството свободни валенции между пазарната ориентация на книжния сектор и неговите исторически обусловени и константни духовни цели. Но по-важното е днес да съумеем да разширим кръга на убедените и да не преставаме да го разширяваме, докато окончателно не интерферира в единното културно пространство на Европа и света.

Първа национална конференция за книгата (организирана от НЦК съвместно с АБК и Център за изкуства "Сорос" – ноември 1998 г.)